

Prináší podněty k řešení celé řady otázek i v rámci marxisticko-leninské sociologie armády, týkající se například výzkumu a analýzy sociálních aspektů armádní organizace a instituce, procesu socializace a sociální adaptace příslušníků armády, současných rysů a perspektiv vývoje vojenského povolání, sociálního prognózování přípravy vojenských kádru atd.

Kniha je určena nejen úzkému okruhu odborníků, ale poučení v ní najdou i posluchači vojenských škol, vojáci z povolání, jakož i širší veřejnost zajímavá se o otázky armády.

Antonín Stojan

A. Burian: K sociologickým problémům řídicí práce v zemědělství (I. a II. díl)

České Budějovice, Výstavnictví zemědělství a výživy 1984, 243 s.

V prvním pololetí roku 1984 se objevila v každém zemědělském podniku ČSR tato účelová publikace MZVŽ, jejímž cílem je „příspěk k utváření souladu mezi prostředky a mechanismy řídicích činností a sociálními vlastnostmi lidského faktoru, k dosažení požadovaného chování zemědělských pracovníků účinnými a efektivními prostředky“.

V úvodu práce, odpovídající na požadavky vznesené XVI. sjezdem KSČ vůči našemu zemědělství a zejména vůči úrovni řídicích procesů v něm, autor letmo analyzuje výrobně ekonomické a sociální změny, jež československé zemědělství zaznamenalo od roku 1950, aby přiblížil specifika našeho zemědělce, který v procesech socializace tohoto sektoru sehrál dominantní roli a který dnes, v podobě rozhodující výrobní síly, určuje míru úspěchů tohoto resortu (stabilizujícího národního hospodářství a vyrábějícího strategické suroviny) i rychlost tempa jeho dalšího rozvoje.

Zkoumá vazby mezi kvalifikací lidského faktoru a produktivitou práce, efektivností a rentabilitou výroby a v další rovině mezi kvalifikovaností práce a mírou její kontrolovatelnosti — a dospívá k závěru, že další tempa rozvoje sektoru závisejí na schopnosti vedoucích pracovníků vychovávat angažované podřízené, zejména pak na těch kvalifikačních úrovních, kde jednoduchá kontrola práce selhává.

Angažovanost definuje jako *ochotu* vykonat více, než k čemu člověk může být donucen, a zabývá se jí jako „sociologickou kategorií“, kterou lze cílevědomě rozvíjet, ale také tlumit nebo dokonce likvidovat.

Zdroje angažovanosti vidí v rovině primární (utváření základních vztahů vůči lidem, věcem a práci) a v rovině sekundární (odvozující se od vztahů vůči vedoucímu, kolektivu, podniku a společnosti). Zde vstupuje zajímavými podněty i do sociologie výchovy.

Těžiště práce spočívá ve vyústění problému do sociologicky tvůrčím způsobem formulované teorie *pracovní motivace*, odvozené ze „stadií sociálního vývoje“. Autor se pokouší odpovědět na otázku „proč člověk pracuje — a co od práce očekává“, a to nejen v teoreticky modelovaném významu jednotlivých motivačních a stimulačních zdrojů, ale i pomocí důkazů z empirických výzkumů, provedených na reprezentativních souborech zemědělské populace v desetileté časové řadě.

Stadium I. (definované jako orientace na *existenční minimum*) je pro naši zemědělskou populaci nepřiznačné a malé procento, jež je tvoří, reprezentované vesměs členy JZD — důchodci, představuje spíše ztrátu náročnějších aspirací než východiskový stav. *Stadium II.* (definované potřebou materiální homogenizace s atraktivními vzory — a tedy i potřebou *mít*, vydělávat *co nejvíce za každou cenu*) projevuje ústupové tendence ve prospěch *III. stadia*, charakterizovaného požadavkem *zajímavého způsobu života*, „přiměřené“ peněžní odměny za práci, ale i volného času, rezervy sil a stále více i — *seberealizačních podmínek a obsahu*.

Četnost populace, jež může do každého stadia vstoupit, je v podstatě dána sociálně ekonomickou formací, v níž výrobní vztahy a výrobní síly vymezují prostor pro ekonomické a sociální děje i rozvrstvení společnosti: I. stadium je symptomatické pro předkapitalistické formace, kapitalismus dává „masový start“ stadiu II., s ním stojí a padá. III. stadium je „vymožeností“ společností zbavujících se nadvlády kapitálu — a konečně stadium IV. posouvá práci z postavení *prostředku* k obživě do roviny *seberealizační hodnoty*, tj. *cíle*, přirozené potřeby sanující nejen rozvoj společnosti, ale i člověka — nositele konkrétních pracovních činností.

Řada dedukcí vstupujících do roviny pracovních motivací, stimulací a do řídicích procesů dává téma k novému typu myšlení (v mnohém velmi blízkému sovětské orientaci posledního období) a k praktické aplikaci.

Od této analýzy lidského faktoru v zemědělství se pak rozvíjejí i další sociologické vstupy do problematiky subjektu, objektu a nástrojů řízení, obsažené v II. díle uve-

dené publikace. Značná pozornost je v nich věnována vedoucímu pracovníkovi, pracovní skupině, sociálnímu a pracovnímu klimatu a specifickým jednotlivých „nástrojů řízení“.

Práce je koncipována a formulována tak, aby zaujala řídící pracovníky zemědělských podniků, jimž je nejen adresována, ale i doručena. Velmi užitečná je tabulková a dokumentační část zaměřená jako důkazní i osvětlující aparát.

Zájem, který recenzovaná publikace vyvolala, svědčí o tom, že sociologie řídicí práce se stává stále více nástrojem schopným adekvátně přispět k naplnění aktuálního požadavku zvyšování úrovně řídicí práce — a to nejen v zemědělství.

Mojmír Hájek

G. G. Diligenskij a kol.: Socialnaja psihologija klassov. Problemy klassovoj psihologii v sovremennom kapitalističeskom obščestve (Sociální psychologie tříd. Problémy třídní psychologie v soudobé kapitalistické společnosti)

Moskva, Mysl 1985, 293 s.

Práce je zajímavým příspěvkem k poznání sociální struktury a společenského vědomí soudobého kapitalismu zejména proto, že reflektuje problematiku v dynamice jeho proměn a odráží aktuální změny sedmdesátých a počátku osmdesátých let, a to jak ve vývoji sociální struktury, v ekonomice a politickém systému, tak především v pohybu názorů, mínění, postojů, v hodnotových a politických orientacích. Studie předkládá bohatý faktografický materiál, závěry i hypotézy vycházejí z hluboké znalosti teorie i ze solidní datové báze, rozsáhlých statistických, sociologických a sociálně psychologických šetření v hlavních zemích vyspělého kapitalismu (USA, Velká Británie, Francie, NSR, Itálie, Japonsko). Autoři čerpají z literatury konce šedesátých let, sedmdesátých a počátku osmdesátých let. Využívají zdroje marxistické proveniencce a z marxistických pozic interpretují data z výzkumů založených na nemarxistických teoretických a metodologických východiscích. Vyrovnávají se přitom s hlavními nemarxistickými koncepcemi sociální psychologie tříd. Práce je příspěvkem k prohloubení sociologického poznání problematiky, ve studii je na mnoha místech zdůrazněn její význam pro rozvoj marxisticko-leninské teorie a pro praxi mezinárodního dělnického hnutí. Růst složitosti společensko-ekonomických a politických vztahů kapitalismu poslední třetiny dvacátého století, jeho krize i rostoucí militantnost, svým způsobem i „poučenost“, to vše zvyšuje význam zápasu o vědomí lidí, a tím i zájem o pochopení sociálně psychologických faktorů a poznání dynamiky společenského vědomí.

V jednotlivých kapitolách sledují autoři vývoj potřeb, hodnotových orientací, politických postojů a jednání hlavních tříd a skupin ve vyspělých kapitalistických zemích. Přitom jejich vymezení blíže nediskutují, přejímají údaje sovětských ekonomů a odborníků Ústavu mezinárodního dělnického hnutí. Předkládají pak tento celkový obrázek sociální struktury: dělnická třída, včetně řadových zaměstnanců, představuje 61—66 % (v Japonsku a Itálii) až 77—80 % ekonomicky aktivních (v USA a Británii); buržoazie, včetně špiček manažerů 2—4 %; inteligence 5 % (v západní Evropě), 12—13 % (v Japonsku), 17—20 % (v USA); střední a nižší řídicí a správní pracovníci 4—6 %; skupina „samostatných“ (většinou maloburžoazie) se podílí na sociální struktuře 7,2 % v Británii, 8,7 % v USA, 13,5 % v NSR, 25,8 % v Itálii, 28,6 % v Japonsku.

Situace různých zemí je odlišná, soudobý vývoj přináší výrazné změny v povaze jednotlivých skupin a vede k rychlým restrukturacím podle řady hledisek. To vše se snaží autoři v nezbytné míře pochytit. Hlavní pozornost ovšem věnují dynamice společenského vědomí těchto skupin, a to v jejich bohaté vnitřní diferencovanosti.

Autoři jsou si vědomi náročnosti problematiky, někdy diskutabilnosti různých interpretací, výklad předkládají logicky utříděný, bohatě zdokumentovaný, mnohé otázky ponechávají otevřené — a to jak ty, které jsou vztaženy k postizení dlouhodobějších tendencí, tak zejména ty, které odrážejí poslední vývoj poznamenaný krizovými projevy, strukturálními změnami ekonomiky, tlaky neokonzervatismu.

V úvodu jsou rozebírány základní pojmy, vztah ideologie a sociální psychologie. Je zdůrazněna mnohotvárnost společenského vědomí v různých třídách a vrstvách i uvnitř jednotlivých skupin. Bohatá vnitřní diferencovanost vědomí je jak odrazem rozmanitosti v objektivním postavení, tak úrovně poznání třídních a skupinových zájmů. Jako nový rys autoři vyzdvihují rostoucí vliv samostatné poznávací činnosti mas na formování třídního vědomí.